

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Кара-Хольская средняя общеобразовательная школа имени Кужугета Серээевича Шойгу
села Кара-Холь муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва»

РАССМОТРЕНО

Педагог дополнительного
образования

 Кужугет Ч.И.

СОГЛАСОВАНО

Заместитель директора
по ВР

 Салчак А.А.

УТВЕРЖДЕНО

Директор МБОУ

Кара-Хольской СОШ

 Мунгуз

Приказ №8
от «30» августа 2024г

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
курса внеурочной деятельности
«Улусчу ужурлар»
для 2 класса
начального общего образования
на 2024-2025 учебный год

Учитель начальных классов: Хомушку А.И.

с.Кара-Холь 2024 год

«УЛУСЧУ УЖУРЛАР» 2 класс

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

Улусчу педагогика амгы национал школаның өөрөдиге-кижизидилгелиг ажил-чорудулгазының кол үндезинин тургузуп, ниити өөрөдиге системаларында чаа угланыышкын, тускай быжыг турушту ээлеп турар. Чоннуң чаагай чаңчылдары, сагылга ёзулалдары, уjurлары улусчу педагогиканың кол өзээн тургуспушаан, өзүп орар салгалдың кижизидилгезиниң депшилгелиг аргаларын байлакшыдып турар.

Улусчу педагогика амгы школанын оорөдиге –кижизидилгелиг ажылынын кол үндезинин тургузуп, ниити оорөдиге системазында чаа угланыышкын, тускай эртем болуп турар. Чоннун чаагай чанчылдары, сагылга-ёзулалдары, уjurлары улусчу педагогиканын кол өзээн тургузуп турар. Улусчу педагогиканын идеялары, байлак дуржулгазы болгаш аргалары чугле школада, башкылаашкында ажыглаттынып турар эвес, а ог-буле кижизидилгезинде, ада-иелер ортузунда тарап нептерээн.

Улусчу педагогика дээрге ог-буленин, торел-болук улустун болгаш чоннун уруглар кижизидилгезинин дуржулгазы, а этнопедагогика ону шинчилээр эртем. Оон кол сорулгазы–улусчу педагогиканын уjur–утказын, аргаларын шинчилээри, оон депшилгелиг аргаларын оорөдиге-кижизидилге ажылынга таарыштыр ажыглаары.

Аныяк салгалга торээн чоннунун депшилгелиг дуржулгазын дамчыдары, ону шингээтирери-кандыг-даа куруненин ыдыктыг хулээлгези. Кандыг-даа чон тускай психологиялыг, бодунун амыдыралынга дуушкен ажил-агыйлыг, уjurларлыг, ёзулалдарлыг. Тыва чон боду уруглар кижизидер арга-хоргалыг, улегер-чижектерлиг, педагогиктиг культуралыг.

«**Улусчу уjurлар**» - амыдырал эртеми-дир. Ол ал-бодувус, ог-булевис, аал-коданывыс, доргул-торелдеривис, чер-чурттувус, ажил-агыйывыс, культуравыс, а кол-ла чуул, мозушынарывыс дугайында эртеми-дир. Амгы болгаш келир уенин салгалынын будуштуг мозузун хевирлеп, буянныг ажил-ишти хевирлеп оорөдир уjurлуг бис.

Улусчу уjurларны тускай курс (оорөдиге эртеми) кылдыр оорөдири дээрге-ле национал чанчылдарны ханыладыр коору ол.

Кижипедагогиктиг культуранын хереглекчизи, эдилекчизи, тургузукчузу, кадагалакчызы, нептередикчизи.

Проблемазы: ог-буле, торгул-торел харылзаалары, үндезин ажил-агый, торээн чер-чурт дугайында айтырыглар, этикет, бойдус уjurлары, кижинин тура-соруу, сагыш-сеткили, оске чоннарнын культуразы.

Сорулгазы:

-ада-огбелеривистин, чоннун депшилгелиг дуржулгазын уругларга шингээтирери;

-амгы болгаш келир уенин салгалынын будуштуг мозузун хевирлээри;

-уругларны уjur сагыр толептиг кижилер кылдыр кижизидери;

-уругларнын чогаадыкчы шинээн сайзырадыры;

-уругларнын аналитиктиг болгаш кара угаан-биле бодаар шынарларын сайзырадыры;

Тургузуу: курстун ажылчын программын Г.Д.Сундуйнун «Улусчу ужурлар» 1-2 класстарга ооредилге номчулга номунга таарыштыр 1 чылга тургускан. Неделяда 1 шак. Чылда 34 шак.

Даянганы: «Улусчу педагогика» 2004 ч. авторлары Г.Д.Сундуй, Г.К.Ондар.

Хамаарылгазы: класстан дашкаар ажыл.

Ажыглаар методтары, аргалары: беседа, оюннар, маргылдаалар, моорейлер, хана солун, биче шинчилээшкин ажылы.

Улусчу ужурларны кижизидеринин кол ооргалары: улугер домактар, тывызыктар, чечен домактар, ырлар, когудуглер, тоолдар, тоолчургу чугаалар, улустун оюннары.

2-ги класс

Темазы: «Чанчылдын чаражы»

Тематиктиг планы:

- 1.Этикет (8ш)
- 2.Рольдарга чарлып алгаш ойнанар (4ш)
- 3.Кижинин чаражы – будужунде (21ш)
- 4.Туннел кичээл (1ш)

2-ги классты доозуп тургаш, оореникчи шингээдип алган турар ужурлуг:

-торээн суурунун дугайында:

-чурттап турар республиказынын адын, топ хоорайынын адын;

-торээн суурунун чоогунда чурумалдыг черлер аттарын;

-ог-буле дугайында; торел улустун хундулежип адажырын;

-тыва ог дугайында, оон хундукелдиг черлерин;

-мал-маган аттарын ангылып адап билирин;

-ог-булеге ээлдек болурун;

-кырган кижилерни хундулээрин;

2-ги классты доозуп тургаш, билир турар ужурлуг:

-Тыва Республиканын тугунун онун, сулде демдээнин дугайында;

-торээн суурунун адын, кайы кожуунга хамааржырын,

-бодунун чурттап турар адрезин;

-ада-иезинин, чоок торел улустарынын ат-сывын, хундулеп адаарын;

-бажын херекселдеринин аттарын, бажын иштинин арыг-силиг, чурумун;

-ээлдек чугаа ужурларын;

-ог-булеге келген кижини хулээп алырын;

-кылаш, шимчээшкин, чодуреринин, азырарынын, оске кижини херекселинге дегбезинин ужурларын.

Программаның кол угланышыны дараазында сорулгаларны чедип алырынче угланган:

1. Бодун каяа-даа төлептиг ап билири;
2. Этикет база янзы-бүрү ужурларны сагып билирин чаңчыктырар;
3. Улуг улусту хүндүлөп, бичи кижилерни кээргеп, чаптап билири. Хире шаа-биле дузазын чедирип, ачы-буянныг, биче сеткилдиг болурун хевирлээр;
4. Тываның, Россияның база янзы-бүрү чоннарның ёзу-чаңчылдары, улусчу байырлалдары-биле уругларны таныштырар;
5. Өг-бүлезиниң кежигүннери база эш-өөрү-биле эп-найыралдыг, хүндүлөөчел, дузааргак болуру. Сагылга-чурумга хамаарышкан мораль-этиктиг билиглерни сагып билиринге чаңчыктырар;
6. Төрөөн чурту – Тывазынга, Россияга ынаа болгаш чоргааралы. Ооң бойдузунга дириг амытаннарынга, үнүштеринге, арга-арыынга сагыш-човангыр, хумагалыг хамаарылгазы болгаш сагыыр ужурлары.

Өөреникчилерниң шингээдип алыр билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чаңчылдарынга кол негелделер.

2-ги классты доозуп турар өөреникчилерниң билип алыр ужурлуг чүүлдери:

- этикетке хамаарышкан тыва улустун ёзу-чаңчылдарны билири;
- бичии кижинин ада-иезинге ээлдек-эвилен болуру;
- кижилернин хар-назынын барымдаалап, оларны хундулээри;
- чугаа уезинде бодун топтуг алдынары ниити аажы-чан культуразынын чарылбас кезээ деп чувени шингээдип алыр;
- янзы-буру байдалдарга бодун толептиг алдынып билири;
- оол кижини база кыс кижиге хамаарышкан дурум-сагылгалары;
- оске бажынче кирерде сагылгалар;
- бажынга келген кижини хулээп алырынын ужурлары;
- кылаш ужурлары;
- чугаа уезинде хол-буттун, арын-шырайнын шимчээшккиннери;

2-ги класстың доозукчуларының билиглерни шингээдип алырынын аргалары:

- чаңчылдар, сагылгаларны анаа-ла ёзу барымдаалап эвес, а оларның ужур-утказын хандыр билип алыр.
- Боттарының аразында хүндүткелдиг, чазык-чаагай чугаалажыр.
- Эжиниң саналын деткиир азы анаа бодунуң хуузунда бодалын немээр.
- эш-өөрүнүң сөзүн дыңнаар, оларга дузалажыр ийикпе кошкактарны камгалаар мөзү-шынарга кижизидер.

2 – ги класстын улусчу ужурларга календарь – тематиктиг планы

№	Шагы	Тема	Сорулгалары	Өөреникчилернин билиглеринге негелделер	Эрттирер хүнү	
					план	факт
Чаңчылдын чаражы						
1	1	Этикет	Этикет деп чуу чүвөл ону билиндирер. Анаа чүү хамааржырын билиндирер.	Этикет хүн-бүрүдө ажыглаар чурум. Ук терминге хамаарышкан чижектерни кирип билири.	06.09	
2	1	Курай-курай	Ырны чүглө дыңнаар эвес, а ону медресе, чүнүң дугайында бижээнин өөреникчилерге чедирер	Ырда ырлаан эвилең-ээлдек ужурларны тывары	13.09	
3	1	Өг-бүлөгө ээлдек болуру	Чоок төрөл улус аразында харылзаа. Эргелеткен, чассыткан сөстөр	Чүглө кады төрөөн кижилерин эргим кылдыр адаар эвес, а оларга кандыг-бир байдалда чымчак сеткил күзөп, хүндүлээри	20.09	
4	1	Чарашпай. Дуңмам	Ырны чүглө дыңнаар эвес, а ону медресе, чүнүң дугайында бижээнин өөреникчилерге чедирер	Чарашпайның эки шынарларын тып билири.	27.09	
5	1	Назын хүндүзү	Назын хүндүзүнүн дугайында билиндирер	Дүрүм сагыгларны угаап-бодап, ону чижектер кырынга тайылбырлап билири	04.10	
6	1	Кырган-авам	Ырны дыңнаар, ырлажыр		11.10	
7	1	Б. Комбу «Чурттуң төлдери»	Ада-чурттуң кым салгаарын билиндирер	Шүлүктү аянынг номчуп, ооң утказын дамчыдып билир	18.10	
8	1	Ээлдек чугаа ужурлары	Ккижилер янзы-бүрү байдалдарга чугаалажырын көргүзөр	Чугаа үезинде янзы-бүрү эмоцияларны илередири	25.10	
9	1	Таныжары.	Бодун таныштырып	Бодунуң чүглө ат-сывы эвес, а өске-даа информацияны	08.11	

			билирин чедип алыр	айтырып база бодунуң дугайында чугаалап таныжар		
10	1	Таныштырары.	Улуска эш-өөрүн, өске-даа кижилерин таныштырар чурумнар	Янзы-бүрү байдалдарны оңйап тургаш, эш-өөрүн таныштырар	15.11	
11-12	2	Янзы-буру чугаа ужурлары	Чугаалажылга этикедин сагыырын чедип алыр	Эптиг-чөптүг сөстөрни ажыглааары дээрге, улустарның бүзүрел, хүндүткелин чаалап алыры дээрзин угаап билип алыр	22.11, 29.11	
13-14	2	Кижинин даштыкы хевирин чугаа-биле дамчыдары	Даштыкы хевирин барымдаалап чугаалажыдылга чорудары	Даштыкы хевирин чугаа-биле дамчыдып тура, ажыглаар-ажыглавас сөстөрни билип алыр	06.12, 13.12	
15-16	2	Оол кижини	Өг-бүлениң, дөргүл-төрөл улустуң, ада-чурттуң даяныр чөленгиижи, ынаныжы – оол кижини деп чүвени өөреникчилерге угаадыр	Эр кижиге хамаарышкан хүлээлгелерни шингээдип алыр	20.12, 27.12	
17	1	Э. Кечил-оол «Угаан-бодал» А.Арапчор «Эр кижинин чангыс состуу» А. Даржай «Кижини нууру»	Шүлүктөрни аянныг номчудар	Шүлүк бүрүзүнге хамаарышкан амыдыралдан болушкуннарны аңгылап, чижек кылдыр бээри	17.01	
18	1	Эреспей. Чунгувуста	Ырыларны ырладыр	Утказын билип алыр	24.01	
19	1	А. Шоюн «Таныжылга»	Эптиг-эвилең сөстен кижини сеткили чазыга бээр, а багай сөстөрдөн муңгарай бээрин чугаалажыр	Чогаалдың маадырының кылган чоруунга бодунуң үзел-бодалын чугаалап өөренир	31.01	

20	1	Кыс кижиге	Өг-бүлениң чырыткызы, одаан тудар кижиге – кыс кижиге дээрзин билиндирер	Кыс кижиге хамаарышкан эки шынарларны сактып аар, кыс кижиниң арыг-силиг, чазык-чаагай шырайлыг, сагыш-човаачал болурун билип алыр	07.02	
21	1	Электей бээр	Ырны ылажыыр	Чүге ырны бижээнин чугаалаар	14.02	
22	1	Бичии кижиниң өске бажыңче кирерде сагыыр ужурлары	Суурга, хоорайга, аал коданга сагыыр ужурлар-биле таныштырар	Суурда бажыңче, аал коданче, хоорайда квартираже кирерде чүнү сагыырын билип алыр	21.02	
23-24	2	Бажыңга келген кижини хүлээп алырының ужурлары	Келген кижини хүндүлөп уткуп алырының негелделери-биле уругларны таныштырар	Бажыңга кижиге келзе, канчаар уткуурун, дөрже чалаарын, үдээрин сактып алыр	28.02 07.03	
25	1	Шырай ужуру	Шырай ужурунун дугайында өөреникчилерниң билиин улам ханыладыр	Бардам шырай, чазык шырай, эскет чок болгаш кенен шырайлар дугайында билип алыр	14.03	
26	1	Хөглүгбей. Кылаш ужурлары	Кылаш кижиниң дугайында чугаалап турар бир кол чүүл дээрзин дамчыдар	Кижиниң кылажы кандыг болза экизин билип алыр	21.03	
27	1	Шимчээшкин ужурлары	Кижиниң шимчээшкини кандыг болурун угаадыр	Хол-бут шимчээшкини, кыс кижиниң машинаже кирерде шимчээшкиннери, чугаа үезинде шимчээкиннер дугайында билип алыр	04.04	
28-30	2	Чөдүрериниң ужурлары. Сиңмирериниң ужурлары. Азырарының ужурлары. Өөш эде берзе	Янзы-бүрү байдалдарга чүнү канчаарын чижектерге көргүзүп тайылбырлаар	Янзы-бүрү байдалдарга белен болдур кылдыр ону кезээде сактып, бодап чоруур	11.04 18.04	
31-32	2	Өске кижиниң херекселинге дегбезиниң ужурлары	Өске кижиниң херекселинге чөпшээрел чокка дээп болбазын	Чөпшээрел, диленир чорук дугайында билип алыр	25.04 16.05	

			кижизидер			
33-34	2	Түңнел кичээл. Чаңчыл чарашта – чоргаар, кижиге – дыш	Өөрөнгө чүүлдерин сактып чугаалажыр	Сагып, кылып чоруур ужуурларының дугайында кыска медээни дамчыдар	23.05 30.05	